

УДК 811.161.2'42

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ ТЕРМІНІВ-НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Олександр Стишов

Київський університет імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна)

Анотація. Статтю присвячено розгляду нової термінологічної лексики, яка активно проникає та функціонує в дискурсі українськомовних мас-медіа початку XXI століття. Проаналізовано основні тематичні групи цих спеціальних одиниць - науково-технічну, суспільно-політичну, економічну, спортивну, медичну, культурно-мистецьку, туристичну.

Ключові слова: нова термінологічна лексика, мас-медіа, тематичні групи.

Abstract. The article deals with the new terminological lexicon which actively penetrates and functions in the Ukrainian media discourse at the beginning of the XXI century. The article includes analysis of thematically grouped lexical units - science-and-technology, social-political, economical, sport, medical, art-and-culture and tourism.

Keywords: new terminological lexicon, media discourse, thematically grouped lexical units.

Початок XXI століття характеризується переходом від індустріального до інформаційного суспільства, усеохопною глобалізацією переважної більшості сфер життя людей, новітніми значними досягненнями науково-технічного прогресу, військовими й етнічними конфліктами, пошвавленням міграції населення, соціально-політичними й економічними переворотами тощо. Низка цих та інших екстралінгвальних чинників чітко відбивається вимовах народів світу, У названому плані українська мова не становить винятку. Хоча варто зазначити, що темпи змін позамовних обставин за своєю стрімкістю та інтенсивністю випереджають темпи еволюції української мови загалом. Стан останньої, її динаміка, трансформації, які в ній відбуваються, потребують ґрунтовного студіювання та пояснення. Передусім це стосується термінологічної лексики, оскільки вона є досить показовим виразником життєздатності й розвитку будь-якої живої мови. Про це слушно зауважує один із дослідників української термінології: «...функціонування спеціальної лексики, яка відіграє важливу роль у лінгвістичній індустрії, характеризується швидким зростанням її обсягів ...» [1, с. 9]. Тому предметом нашої уваги стали тематичні групи нової фахової лексики, що з'явилася, проникла й починає активно функціонувати в українськомовному медіадискурсі. Адже загально визнано, що становлення і розвиток тематичних груп лексики - один із важливих напрямків вивчення в сучасній лінгвістиці. Це зумовило вибір теми нашого дослідження.

У кінці XX - на початку XXI ст. в україністиці засвідчено істотне зацікавлення мовознавців проблемами виникнення та функціонування термінів-неологізмів (А. Архангельська, Є. Карпіловська, Н. Кпименко, Л. Михайленко, М. Навальна, А. Ніколаєва, О. Покровська, Т. Гіристайко, П. Селігей, Л. Симсненко, Л. Струганець, С. Терещенко, С. Чемеркін, Г. Чорновол, Л. Філюк та ін.). Проте вважаємо, що назване питання в нашій мові потребує ґрунтовнішого розгляду, оскільки корпус інноваційних спеціальних одиниць зростає та урізноманітнюється, заповнюючи номінативні лакуни, що постійно виникають. Видається

необхідним виявити й проаналізувати основні тематичні групи інноваційної фахової лексики, особливості оновлення корпусу названої категорії.

Зібраний нами фактичний матеріал із українськомовного дискурсу ЗМІ та його аналіз засвідчили, що переважна більшість серед неологізмів - це різноманітні терміни. Помічено: тематичні групи термінів-неологізмів неоднорідні за наповненням, якісними параметрами, активністю функціонування, стильовими й стилістичними особливостями, нормативністю та кодифікацією. Тематичні групи спеціальних неолексем виділяємо за рівнем наповнення.

Серед аналізованих нових фахових лексем найбільшу групу становлять одиниці з різних галузей науки і техніки, що цілком закономірно, адже пізнання людей увесь час поглиблюється, уявлення змінюються, життєві потреби зростають, а тому наука і техніка постійно перебуває в динаміці, прогресує. Це приводить до пошуку, продукування і запровадження до наукового обігу нових понять-термінів, пасивізації старих спеціальних слів або семантичного оновлення - закріплення в них інноваційного змісту. Зокрема, в останні десятиліття виникло кілька нових наук, на позначення яких уведено фахові лексеми на зразок: *акмеологія* «комплексна наука, що вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на етапі її дорослості, особливо при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому розвитку»; *едукологія* «інтегрована наука, що вивчає загальні закономірності організації, функціонування і розвитку галузі освіти»; *іміджологія* «наука про особливості та засоби формування позитивного професійного образу індивіда, територіального утворення, корпорації, товару і загальногосподарських сфер; технології самопрезентації» та ін. Помітною є тенденція до утворення нових напрямів на стику наук: *лінгвопрагматика*, або *прагмалінгвістика* «відносно нова сфера лінгвістичних і лінгвофілософських досліджень», *біосоціологія* «система поглядів на громадське життя, заснована на законах еволюції органічної природи», *соціоекологія* «комплексна наукова дисципліна, що використовує прийоми і методи соціології та екології» тощо. Поширення набувають нові терміни, що номінують науковців, які працюють або задіяні в тій чи тій царині, а також усе, що пов'язано з ними: *астроботанік*, *гендеролог*, *тибетолог*, *H-індекс* «показник впливовості науковця, заснований на кількості його статей та їх цитування» та ін. Із-поміж науково-технічних спеціальних лексем у дискурсі сучасних мас-медіа домінують одиниці з інформатики, відеотехніки і телефонії, оскільки саме ці галузі на початку XXI століття розвиваються найбільш динамічно: *апдейт* «оновлення програми комп'ютера», *хостинг* «послуга з розміщення веб-сайту або веб-сервера, яка передбачає надання необхідного програмного забезпечення і підключення до комп'ютерної мережі», *подкаст* «цифровий медіафайл або низка таких файлів, які розповсюджуються інтернетом для відтворення на портативних медіапрогравачах чи персональних комп'ютерах», *відеореєстратор* «пристрій, призначений для запису, зберігання та відтворення відеоінформації», *гуґлофон* «телефон на базі платформи Android». Також у цей період значною інтенсивністю характеризується утворення термінів-неологізмів у галузі нанотехнологій, що набувають дедалі ширших можливостей: *наногенератор* «нанотехнологічний генератор», *нанокомп'ютер*

«обчислювальний пристрій на основі електронних (механічних, біохімічних, квантових) технологій із розмірами логічних елементів порядку декількох нанометрів, що розробляється на основі нанотехнологій та має мікроскопічні розміри», *наноробот* «спеціальна машина або робот розміром із молекулу, яким притаманні функції руху, оброблення та передавання інформації, виконання програм», *нанобактерії* «круглі або овальні білково-неорганічні структури нанометрових розмірів (у межах діапазону від 30 до 200 нм, менше за загальноприйнятну нижню межу розміру живої клітини)» тощо. Нині не менш активно створюються різноманітні нові машини, механізми, пристрої, прилади, на позначення яких функціонують терміни-інновації на зразок: *геліомобіль* «транспортний засіб, що рухається за рахунок енергії сонячних батарей», *квадрокоптер* «мініатюрний безпілотний літальний апарат із чотирма гвинтами, які крутяться в діагонально протилежних напрямках», *дрон* «різновид робота військового чи цивільного призначення, запрограмованого на виконання якихось завдань (здебільшого потенційно небезпечних для людини)», *анігілятор* «прилад із джерелами величезних енергій» та ін.

Наступну тематичну групу, що також є досить численною, формують суспільно-політичні терміни-неологізми на позначення як міжнародних, так і українських понять та реалій. Аналізовані спеціальні одиниці характеризуються широтою тематичного діапазону і розмітністю його меж - це терміни політики, ідеології, соціології, правознавства тощо. Хоча нерідко названі

неолексеми завдяки активному вживанню в дискурсі ЗМІ стають відомими більшості мовців, адже постійно перебувають «на слуху», а тому переходять до розряду загальноновживаних слів. Із цього приводу свого часу слушну думку висловила В. Коломієць: «Термінологічний характер цих неологізмів визначається тим, що більшість їх є виразниками ... наукових понять, які належать різним галузям соціальних наук. Але виняткова актуальність цих понять у житті всього суспільства робить відповідні слова настільки звичайними для повсякденної мовної практики, що вони втрачають будь-яку відмінність від загальноновживаної неспеціальної лексики» [2, с. 85]. Серед термінів-неологізмів суспільно-політичної сфери початку XXI століття, які відбивають виклики й особливості цього періоду, варто назвати такі: *алькаїдівець*, *іділівець*, *нашоукраїнець*, *майданівець*, *АТО*, *атовець*, *опозиційний*; *олігархократія*, *етнократія*, *олігархізація*, *астротурфінг* «штучне керування громадською думкою», *антиелекторат* та низка ін. Більшість таких одиниць у сучасній лінгвістиці прийнято кваліфікувати як *ключові слова доби* [3, с. 255-256].

Досить поширеною є також тематична група нової економічної термінології. Поступове впровадження ринкової моделі економіки в Україні, входження її до міжнародної сфери торговельно-економічної, фінансової, біржової, банківської та іншої співпраці сприяє розвитку і поширенню аналізованої спеціальної лексики в українській мові: *векселізація* «видача векселя замість реальної платні за борговими зобов'язаннями», *білінг* «у деяких видах бізнесу, зокрема в телекомунікаціях - автоматизована система обліку наданих послуг, їх тарифікації і виставлення рахунків для оплати», *овернайт* «надані та отримані кредити і депозити за один операційний день банку», *андеррайтер* «маклер в операціях із цінними паперами; людина, яка оцінює страховий ризик», *ресвілер* «перепродавець товарів, нерухомості чи послуг, який отримує прибуток на різниці в цінах», *єдиноподатківець* «приватний підприємець, який сплачує єдиний і фіксований податок» та багато ін.

Нині потужну терміносистему, що бурхливо розвивається і постійно поповнюється, утворюють одиниці спортивної сфери. Так, в останні десятиліття виникли спеціальні лексеми на позначення нових видів спорту (*вотенбординг* «вид водного спорту: стоячи на спеціальній дошці й тримаючись за фал, прикріплений до катера, що йде попереду, спортсмен здійснює акробатичні стрибки, перевороти й т. ін.», *корфбол* «гра з м'ячем, у якій кожна з двох команд, що складаються з чотирьох чоловіків і чотирьох жінок, намагається закинути м'яч у кошик, розміщений на стовпі», *фррайд* «катання на сноуборді або гірських лижах непідготовленими трасами, які не обслуговує гірськолижна індустрія», *боулдеринг* «різновид спортивного скелелазіння», *асгарда* «українське бойове мистецтво для жінок, що ґрунтується на техніці бойового козацького гопака і спрямоване на вишколювання тілесно, розумово і духовно в патріотичному дусі»), їх представників (*райдер* «спортсмен (велосипедист, мотоцикліст та ін.), який спеціалізується на їзді з подоланням різноманітних природних і штучних перепон», *снукерист* «спортсмен, який професійно займається різновидом гри в більярд», *рафтингіст* «спортсмен, який займається спеціальним видом водного спорту - подорожжю гірською річкою на катамарані, надувному човні або на байдарці»), спортивних снарядів та обладнання (*вейкборд* «спортивний снаряд у вигляді дошки з кілем та ножним кріпленням для занять вейкбордингом», *зорб* «прозора надувна куля (діаметром 3,2 м), усередині якої знаходиться ще одна куля (діаметром 2 м), де і розміщується пристебнута особа під час спуску») та ін.

На початку XXI століття в українстиці засвідчено також певне розширення термінологічної лексики медицини новими спеціальними словами. Помічено, що серед останніх особливо активно в дискурсі мас-медіа функціонують одиниці, які номінують різноманітні види та методи лікування, передусім нетрадиційні: *каністерапія* «терапія, що ґрунтується на використанні собак у лікуванні психічних розладів людини, її фізичних вад і т. ін.», *дельфінотерапія* «метод лікування, заснований на спілкуванні з дельфінами», *іпотерапія* «метод лікування, що ґрунтується на взаємодії людини зі спеціально навченим конем», *глинотерапія*, *квіткотерапія*, *аерофітотерапія*, *казкотерапія*, *лазеропунктура* «вплив на акупунктурну точку лазерним випромінюванням» тощо. В аналізованій тематичній групі виділяємо терміни-неологізми для називання осіб, задіяних у галузі медицини та охорони здоров'я: *глинотерапевт*, *нанохірург*, *біогеронтолог*, *кріолог*, *парамедик*, *біотерапевт*, *голкорефлексотерапевт*, *їридодіагност*, *кріохірург*, *мануолог* та ін. Менш поширеними є терміни-інновації на позначення різних процесів, станів, апаратів, ліків та лікувальних засобів: *знечулення* «позбавлення чутливості, відчуття болю; анестезія, знеболювання», *аргірія*

«утворення відкладень срібла в шкірі (за умови хронічного впливу)», *гіпонатріємія* «отруєння водою», *доплеровазограф* «апарат, що дає змогу провести ультразвукову діагностику захворювань судин», *наноліки* тощо.

В аналізовану добу досить інтенсивно термінологічну систему української мови поповнювали спеціальні лексеми культурно-мистецької сфери. Як засвідчує зібраний фактичний матеріал, передусім це одиниці, які номінують нові напрями і види художньої та кінематографічної царин: *нанопанк* «напряма у науковій фантастиці, присвячений соціальним і психологічним аспектам застосування нанотехнології», *технотрилер* «гібридний жанр художньої літератури, що досліджує взаємодію людини з реально існуючими технологіями, а насамперед - фатальні помилки в цій взаємодії, що призводять до техногенних катастроф», *сиквел* «художній твір (роман, кінофільм), який продовжує сюжет іншого відомого художнього твору», *технофентезі* «специфічний жанр фантастики, піджанр фентезі, який змальовує світи, де наукові і технологічні досягнення сусідять із виявами чародійства або де наука/магія взаємотрансформуються», *горор* «фільм жахів». Це також нові напрямки, стилі та жанри музичної галузі: *дабстеп* «музичний жанр, що характеризується яскраво вираженим низькочастотним басом і розрядженим брейкбітом на задньому плані», *дил-хаус* «жанр електронної музики, що характеризується легким, але водночас поглибленим атмосферним звучанням при мінімальному наборі інструментації, а також наявністю легких ембієнт-переливів тощо». Ще одну підгрупу формують спеціальні лексеми, що перебувають на межі аналізованої тематичної групи і царини моди. Сюди належать нові термінологічні одиниці на позначення стилів модного вбрання та молодіжного одягу: *бохо-шик* «суміш стилю хіпі, міксфольклору, мілітарі, сафарі, вінтаж, одягу ромів (циган) і етнічних мотивів», *бомж-стайл* «більш спортивна і своєрідна версія стилю бохо-шик - порвані джинси, кеди, неохайні сорочки і шкіряні куртки, багаточислові спідниці, сукні із секунду; відвертий протест проти гламуру», *джегінси* «різновид жіночих штанів, які поєднують у собі джинси і легінси, щільно облягаючи стан», *трегінси* «жіночі штани з шкіри або латексу, які є поєднанням брюк і легінсів» та ін. Також у дискурсі мас-медіа зафіксовано фахову лексику для номінування різних видів мистецтва, його течій, напрямів, а також мистецьких технік: *арт-кеїпінг* «інтегрований вид мистецтва, що включає в себе клаптикову техніку, аплікацію, вишивку, батик, різноманітні стьобання, використання намистин, ґудзиків і бісеру», *скрапбукінг* «вид рукодільного мистецтва, що полягає у виготовленні та оформленні сімейних або особистих фотоальбомів», *кардмейкінг* «мистецтво виготовлення вітальних листівок власноруч», *копі-арт* «течія в живописі, що полягає в професійному копіюванні творів видатних майстрів». Пробудження національної свідомості й активна діяльність народу під час і після Революції гідності в Україні сприяли появі нової і своєрідної термінолексеми в галузі мистецтва - *автовишиванка* "смуга з національним українським орнаментом, м'який магніт, наклейка з гербом України тощо, яка прикріплюється на будь-яку частину кузова, найчастіше на капот, кришку і задній бампер автомобіля". Пор. у контексті: *Автовишиванка для автомобілів - це справжній тренд цього року!*

В останні роки спостерігаємо в Україні інтенсивніший розвиток туристичної індустрії (порівняно з радянською добою), що закономірно сприяє активізації запозичення і творення відповідної нової лексики і термінології. З-поміж аналізованих спеціальних лексем засвідчено назви: 1) видів туризму (*агротуризм, екотуризм, агроекотуризм, скітур* «гірський туризм із використанням лиж і спеціальних кріплень для підймання в гори», *шоптуруризм, космотуризм*); 2) осіб, які подорожують за певними маршрутами по своїй країні або за кордоном, поєднуючи відпочинок із пізнавальною та іншою метою (*агротурист, євротурист, авіатурист, космотурист*); 3) на позначення різних видів і засобів обслуговування та працівників, які задіяні в цій галузі (*ол-інклюдив* «система обслуговування в готелях, за якої харчування, напої (найчастіше місцевого виробництва) і багато видів послуг включені у вартість проживання», *каучсерфінг* «найбільша соціальна мережа для мандрівників, яка орієнтована на офлайн- спілкування та допомогу мандрівникам (безкоштовний нічліг тощо)», *сингл* «категорія номера для одномісного розміщення в готелі», *аудіогід* фонограма певною мовою, що використовується для самостійного ознайомлення з експозицією музею, виставки, пам'ятками культури, місцевістю, а також пристрій для її відтворення», *туроператор*) та ін.

Зібраний і проаналізований фактичний матеріал свідчить, що більшість нових терміноодиниць є запозиченнями, із-поміж яких домінують англізми й американізми.

Входження з інших мов трапляються дещо рідше. Засвідчено також позитивну тенденцію - поступове (хоч і незначне) зростання кількості питомих спеціальних лексем (пор.: *єдиноподатківець, грошопровід, вигодонабувач, провадження* та ін.), які поступово активізуються у вживанні, унормовуються і кодифікуються.

Отже, на початку XXI століття лексична система української мови під впливом екстра- й інтралінгвальних чинників істотно розширилася за рахунок нових термінів. Особливо активно поповнювалися спеціальними одиницями такі тематичні групи, як науково-технічна, суспільно-політична, економічна, спортивна, медична, культурно-мистецька, туристична. Ці процеси є надзвичайно динамічними, а тому потребують подальших ґрунтовних досліджень.

Література

1. Вакуленко М.О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз : [монографія] / М.О. Вакуленко. - Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. - 361 с.
2. Коломієць В.Т. Розвиток лексики слов'янських мов у післявоєнний період. - К. : Наук, думка, 1973.-304 с.
3. Українська мова : Енциклопедія / [Редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. - 2-ге вид., випр. і доп.]. - К.: Вид-во «Укр. енцикл.», 2004. - 824 с.